

НАПРЯМ II. ПРАКТИЧНИЙ ВИМІР ВПЛИВУ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ НА КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

І. С. Яценко, адвокат, кандидат юридичних наук,
доктор філософії в галузі політології

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ СУДОВОЇ ГІЛКИ ВЛАДИ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРИНЦИПУ ПОДІЛУ ВЛАДИ ТА КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІВ ЗА ДЕКЛАРУВАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ. ДОСВІД РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

Як відомо, рішення Конституційного Суду України № 13-р/2020 від 27 жовтня 2020 р. у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України (справа № 1-24/2020(393/20) [1] викликало «конституційну кризу» та невдоволення суспільства, яке вилилося, зокрема, у публічні протести та реакцію Президента України, представників виконавчої та законодавчої гілок влади.

Погоджуючись із загальною оцінкою щодо негативних наслідків цього рішення для українського суспільства та держави на шляху до подолання тотальної корупції та імплементації демократичних стандартів суспільно-політичного життя, не можна погодитися зі спробами вирішити цю проблему неконституційними методами, які пропонуються, зокрема, Президентом України, який подав на розгляд Верховної Ради законопроект № 4288, яким пропонується позбавити суддів КСУ їхніх повноважень та відновити скасований ними закон про декларування.

Викликає здивування позиція, наприклад, представника Президента України у Конституційному Суді про те, що не іс-

нує абсолютно легітимного шляху вийти із цієї кризової ситуації.

Принцип поділу влади, який є базовим принципом будь-якої демократичної держави, гарантує, зокрема, незалежність судової гілки влади. Будь-який нелегітимний вплив на судову владу є порушенням цього принципу, яке може привести до підпорядкування судової влади іншим гілкам влади, і, як наслідок, до авторитаризації або узурпації влади в державі. Застосування нелегітимних шляхів вирішення «конституційної кризи» призводить до нелегітимних наслідків. Нагадаю, що вищезгадане рішення Конституційного Суду прийняте відповідно до наданих йому повноважень, згідно з Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд» воно є правомочним, воно вже створило правові наслідки. Його не можна не виконувати, не порушуючи Конституції та правового порядку.

Не маючи власних ілюзій щодо рівня доброчесності та справедливості сучасної судової системи України та частини суддів, вважаю, що тільки легітимний, конституційний шлях вирішення існуючої «конституційної кризи» є прийнятним, таким, який дає можливість будувати майбутнє України на легітимних, демократичних засадах, у першу чергу таких

як верховенство права та поділ влади. Таким єдиним шляхом є прийняття змін до чинного законодавства, які б вирішували, зокрема, питання кримінальної відповідальності особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та суддів за декларування недостовірної інформації, яка була передбачена ст. 366¹ Кримінального кодексу України, і яка рішенням Конституційного Суду України була визнана такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), у спосіб, який є згідним з Конституцією України, та який не порушує принципу поділу влади.

Не аналізуючи обґрунтованості вищезгаданого рішення у частині визнання неконституційною ст. 366¹ КК щодо всіх суб'єктів, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, вважаю за необхідне коротко проаналізувати аргументацію Конституційного Суду в частині невідповідності Конституції України цієї статті КК з точки зору порушення принципу поділу влади та незалежності суддів. Власне кажучи, це основна аргументація, на підставі якої Конституційний Суд приймав своє рішення.

Наведемо тільки один із пунктів цього рішення:

«8. Конституційний Суд України зазначає, що реалізація принципу незалежності судової гілки влади, а отже, і суддів, полягає, насамперед, у відособленості її від інших гілок державної влади, а це означає формування самостійної, автономної й самоуправлінської судової системи поза структурами законодавчої та виконавчої гілок влади.

Однак, як показує практика, законодавець може нехтувати основними конституційними принципами поділу державної влади в частині незалежності судової гілки влади, наділяє законами органи та посадових осіб, які не належать до судової влади, значним обсягом повноважень щодо організації та діяльності судів, визначення судоустрою і статусу суддів тощо поза встановленою Конституцією України їх компетенцією. Таким чином, створюються пе-

редумови для неправомірного впливу на суд, втручання у діяльність органів судової влади, порушення принципів незалежності й самостійності суддів.

Отже, Конституційний Суд України вважає, що на законодавчому рівні повинні бути створені такі взаємовідносини, які виключали б невинуватий тиск, вплив чи контроль з боку виконавчої або законодавчої влади на судову владу та запобігали б виникненню нормативного регулювання, яке дасть змогу на законодавчому рівні контролювати органи судової влади, а також суддів при здійсненні ними функцій і повноважень, що призведе до втручання у діяльність судової влади та її незалежність, закріплену в Основному Законі України. Таким чином, створюючи відповідні органи, запроваджуючи відповідальність (санкції), окремі види контролю, законодавець повинен виходити з принципів незалежності судової влади, невтручання у діяльність судів та суддів» [1].

Слід зазначити, що наведена у рішенні аргументація в частині значення дотримання принципу поділу влади, необхідності забезпечення незалежності судової гілки влади, існування передумов для неправомірного впливу на суд, втручання у діяльність органів судової влади, порушення принципів незалежності й самостійності суддів, на мою думку, є обґрунтованими. Однак це не означає, що суддівська влада повинна бути в ситуації абсолютної безкарності, зокрема, якщо представники суддівського корпусу подають неправдиві дані про свої статки, тобто брешуть свідомо і безсоромно. Якщо погодитися з вищезгаданою аргументацією, виникає запитання, яким же чином може бути законодавчо врегульована кримінальна відповідальність суддів за декларування недостовірної інформації.

Вважаю, що в такому разі варто також звернутися до досвіду інших демократичних країн, насамперед європейських. Критичний аналіз закордонного досвіду може стати у нагоді під час опрацювання власних, національних рішень. Такою країною може бути Республіка Польща,

яка близька до України те тільки територіально, історично або ментально, але яка пройшла схожий період демократичних трансформацій (у Польщі, починаючи з 1989 р., в Україні — з 1991 р.), у якій, вважаю, реформи, зокрема в антикорупційній сфері, були проведені більш ефективно.

У Республіці Польща питання кримінальної відповідальності за подання недостовірної інформації врегульоване ст. 233 Кримінального кодексу Республіки Польща [2]. Параграф 1 цієї статті передбачає кримінальну відповідальність особи за неправдиві свідчення, а також за приховування правди під час надання свідчень, які мають слугувати доказом у судовому процесі або в іншому провадженні, яке здійснюється на підставі закону. Параграф 6 цієї статті розповсюджує дію параграфу 1 також на осіб, які складають фальшиві заяви (польською мовою — *oswizdenie*), під якими розуміються, зокрема, будь-які письмові декларації, якщо окремий закон передбачає кримінальну відповідальність за правдивість свідчень у такій декларації. Таким чином, параграф 6 ст. 233 КК Польщі відсилає до окремих законів, які прямо передбачають таку кримінальну відповідальність.

Діяльність судової системи Польщі регулює ціла низка законів, більшість із яких передбачає не тільки обов'язок суддів різного рівня подавати щорічну декларацію про свій майновий стан та кримінальну відповідальність за подання у ній фальшивих даних, а й передбачає спеціальний порядок її подачі та розгляду. Причому такі декларації подаються суддями не до органів виконавчої влади, а до передбачених цими законами органів суддівського самоврядування, які й здійснюють розгляд та перевірку цих декларацій. Тільки в разі виявлення факту подання у декларації фальшивих свідчень, вони передаються органами судового самоврядування до органів, які належать до виконавчої гілки влади і які на підставі виявлених у декларації неправдивих свідчень можуть порушувати кримінальне провадження у межах своїх

повноважень, використовуючи такі декларації як доказ у кримінальному провадженні. При цьому кримінальна відповідальність за подання фальшивих свідчень у декларації може слугувати додатковою відповідальністю за вчинення інших кримінально-караних дій. Це можуть бути, зокрема, антикорупційні або податкові кримінальні провадження. Варто згадати, що питання кримінальної відповідальності у Польщі регулюються не тільки Кримінальним кодексом, а і спеціальними нормами в інших законах, або спеціальними кримінальними законами, такими, наприклад, як Кримінальний податковий кодекс [3].

Загальна норма, яка передбачає обов'язок суддів складати щорічні декларації про їхній майновий стан, встановлює порядок подання та розгляду таких декларацій та кримінальну відповідальність за подання фальшивих даних у цих деклараціях, міститься у ст. 87 Закону від 27 липня 2001 р. «Про устрій загальних судів» [4]. Так, судді подають ці декларації голові відповідного територіального апеляційного суду. Аналіз даних, які містяться у деклараціях, здійснює колегія апеляційного суду, результати якої вона представляє загальним зборам суддів апеляційного суду. Голова апеляційного суду подає свою декларацію Національній Раді Правосуддя.

Оскільки польський sudoустрій передбачає функціонування не тільки загальних судів, а також і адміністративних та військових судів, то відповідні норми містяться у спеціальних законах, які регулюють діяльність цих спеціальних судів, у яких містяться відсилочні норми до вищезгаданої ст. 87 Закону від 27 липня 2001 р. «Про устрій загальних судів».

Спеціальний порядок подачі декларацій про майновий стан передбачений також для суддів вищих спеціалізованих судів (адміністративні та військові) та Верховного Суду. У будь-якому випадку, такі декларації подаються до відповідних голів вищих спеціалізованих судів та Першого голови Верховного Суду та розглядаються їхніми органами суддівського самоврядування. Виняток становить

Перший голова Верховного Суду, який подає декларацію Президенту Республіки Польща.

Що стосується суддів Конституційного Трибуналу, то обов'язок подання декларації про майновий стан передбачений ст. 14 Закону від 30 листопада 2016 р. «Про статус суддів Конституційного трибуналу» [5]. Ст. 38 цього закону передбачає кримінальну відповідальність за подання фальшивих декларацій про майновий стан. Судді Конституційного трибуналу подають декларації голові трибуналу, а голова трибуналу подає декларацію Першому голові Верховного Суду. Голова Конституційного трибуналу та, відповідно, Перший голова Верховного Суду здійснюють аналіз таких декларацій та передають їх до податкового органу за місцем проживання суддів.

Цікавим є також те, що відмова судді Конституційного трибуналу від подачі такої декларації прирівнюється, згідно з цим законом, до заяви судді про відставку.

Слід відзначити, що декларації суддів усіх рівнів, усіх видів судів та трибуналів є відкритими і підлягають обов'язко-

вому оприлюдненню в офіційному Бюлетені публічної інформації.

Таким чином, якщо порівняти позицію Конституційного Суду України, представлену у вищезгаданій частині обґрунтування рішення № 13-р/2020 від 27 жовтня 2020 р., то законодавче регулювання кримінальної відповідальності за подання неправдивої інформації суддів, яке існує у Республіці Польща в цілому дозволяє уникнути ризиків «неправомірного впливу на суд, втручання у діяльність органів судової влади, порушення принципів незалежності й самостійності суддів», запроваджує адекватний механізм кримінальної відповідальності суддів за подання недостовірної інформації, гарантує доступ суспільства до інформації про майновий стан суддів.

Звичайно, некритичне застосування польського досвіду в Україні неможливе і не потрібне. Водночас представлений аналіз показує, що легітимне вирішення «конституційної кризи» можливе. Саме внесення відповідних змін до чинного законодавства України, на мою думку, є єдиним легітимним шляхом вирішення «конституційної кризи».

Список використаної літератури

1. Рішення Конституційного Суду України № 13-р/2020 від 27 жовтня 2020 р. у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України (справа № 1-24/2020(393/20). URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/3260>.
2. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (tekst jednolity Dz. U. z 2020 r. poz. 1444, 1517).
3. Ustawa z dnia 10 wrzesnia 1999 r. Kodeks karny skarbowy (tekst jednolity Dz. U. z 2020 r. poz. 19, 568, 695, 1106).
4. Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sadow powszechnych (tekst jednolity Dz. U. z 2020 r. poz. 365, 288, 875, 1086).
5. Ustawa z dnia 30 listopada 2016 r. o statusie sedyow Trybunalu Konstytucyjnego (tekst jednolity Dz.U. z 2018 r. poz 1422).